

حمایت از زنان بزه دیده قاچاق در حقوق ایران و اسناد بین المللی

ایرج گلدوزیان^۱

احمد پورابراهیم^۲

چکیده:

معضل قاچاق زنان یکی از بدترین شکل نقض حقوق بشر است. در نتیجه‌ی این معضل، شخصیت و هویت زن و نیز حق حیات، حق آزادی و حق امنیت و سایر حقوق وی به عنوان بشری آزاد در جامعه‌ای متمدن به تدریج از بین رفته و نابود می‌شود. هر جا سخن از قاچاق زنان و به ویژه قاچاق جنسی به میان می‌آید بلافاصله حقوق قربانیان و ضرورت حمایت از آنها نیز مطرح می‌شود به همین دلیل تمام کنوانسیون‌های بین‌المللی و قوانین داخلی موجود درباره قاچاق اشخاص، بحث حمایت از بزه دیدگان را مطرح کرده است. در این مقاله در صدد بررسی این سؤال‌های مهم هستیم که چرا پدیده قاچاق زنان را نوعی نقض حقوق بشری می‌دانیم؟ چه مبانی فقهی و بین‌المللی‌ای در این زمینه وجود دارد؟ مصادیق حمایت از زنان بزه دیده قاچاق در فقه، قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی چیست؟

واژگان کلیدی:

قاچاق زنان، کرامت انسانی، منع خرید و فروش زنان در فقه، مصادیق حمایت از زنان بزه دیده، اسناد بین‌المللی در زمینه حمایت، حقوق بنیادین زنان در اسناد بین‌المللی.

۱ دکترای دولتی حقوق و دکترای تخصصی علوم کیفری

۲ - عضو باشگاه پژوهش‌گران جوان، دانشگاه آزاد چالوس، کارشناس ارشد حقوق جزا

مقدمه:

پدیده قاچاق زنان یا بردگی نوین، یکی از معضل‌های بزرگ جهانی محسوب می‌شود. این پدیده هم از منظر آموزه‌های اسلامی و هم از منظر قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی منع شده است. چرا که قاچاق زنان نوعی نقض حقوق بنیادین بشر است که در بسیاری از اسناد و مقررات بین‌المللی و در آموزه‌های اسلامی به رسمیت شناخته شده است. تجارت زنان به «ناهنجاری‌هایی مانند: خشونت علیه زنان، سقوط ارزش‌های دینی و اخلاقی، از بین رفتن ارزش و کرامت انسانی، نقض حقوق زنان، ابتلا به بیماری‌های مسری و شیوع آن در سطح جهان، ایجاد اختلالات روحی و روانی و بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و ... می‌انجامد». (فهرستی و سرچمی، ۱۳۸۸، صص ۱۹۴ و ۱۹۵) بنابراین شایسته است که به زنان قربانی قاچاق به چشم بزه دیده بنگریم و مورد انواع حمایت‌های حقوقی، قضایی، جسمی، روحی و روانی، مالی، امنیتی و ... قرار داد «چرا که به رسمیت شناختن بزه‌دیدگان، سنگ بنای حقوقی مشخص برای آنان، از بنیادی‌ترین حقوق آدمی، یعنی احترام به کرامت انسانی بزه دیده تا اساسی‌ترین حق بزه دیده یعنی حق جبران آثار بزه دیدگی را در چارچوب نظام عدالت جنایی می‌نهد». (رایجیان اصلی، ۱۳۸۵، صص ۱۱۸ و ۱۱۹)

«تلاش سازمان ملل در پیشگیری از نقض حقوق‌های بشری و حمایت از قربانیان، پیشینه‌ای به بلندای منشور بین‌المللی و حقوق بشر و اسناد حقوق بشری دیگر آن سازمان دارد». (ذاقلی، رساله دکتری، ۱۳۸۸، ص ۶۰، به نقل از بیگی، س ۱۳۸۹، ص ۷)

«که به نوعی می‌توان پیشینه این تدابیر پیشگیرانه و حمایتی را تا حدودی در آموزه‌های دینی ناظر بر جلوه‌های اولیه‌ی قاچاق انسان نیز ملاحظه کرد». (بیگی، همان)

لذا در این نوشتار سعی بر آن شده که به ذکر مبانی فقهی، داخلی و بین‌المللی در زمینه حمایت از زنان بزه دیده قاچاق پرداخته و همچنین مصادیق حمایت از این قربانیان شامل حمایت‌های حقوقی - قضایی و حمایت‌های فرا حقوقی را تبیین کرده و در آخر نتیجه‌گیری و پیشنهاداتی در این زمینه داده شده است.

۱- مبانی حمایت از زنان بزه دیده قاچاق:

۱-۱- مبانی فقهی:

«آیات و روایات زیادی وجود دارد که بیانگر کرامت، شرافت و برتری انسان بر سایر موجودات و مخلوقات هستی است به همین جهت اشخاص باید این کرامت را به عنوان یک حق محترم شمرده و خود را در برابر آن مکلف ببینند چرا که در صورت نقض آن قابل مؤاخذه خواهند بود. این در حالی است که در فرآیند قاچاق اشخاص، دیدگاه کالا انگاری به افراد مورد قاچاق، شئون اسلامی و کرامت ذاتی آنها را شدیداً نقض می‌نماید». (بیگی، ۱۳۸۹، ص ۱۶)

۱-۱-۱- آیات:

الف: آیه ۷۰ سوره اسراء: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ... به یقین فرزندان آدم را کرامت دادیم...».

ب: آیه ۷۲ سوره ص: «... وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ... - ... از روح خود در او دمیدم، ...».

ج: آیه ۴ سوره تین: حقیقاً ما انسان را در بهترین بنیان آفریدیم.

د: آیه ۱۴ سوره مومنون: خجسته و پر برکت باد بر خداوند که بهترین آفریننده است.

خداوند در آیات برای مسئله تاکید داشته است که انسان احسن الخالقین است و موجودی است که توان رسیدن به مقام خلیفه الهی را داراست و خداوند در او از روح خود دمیده است و به او کرامت عطا کرده است که همه اینها بیانگر شناخت حق کرامت ذاتی برای انسان ها می‌باشد.

۱-۱-۲- روایات:

«روایات متعددی بر نفی خرید و فروش انسان دلالت دارند». (بیگی، ۱۳۸۹، ص ۱۷)

از جمله این روایات عبارتند از:

الف: در حدیثی از امام صادق (ع) نقل شده است: فردی زن خود را فروخته بود، امام صادق (ع)

حکم به قطع دست فروشنده دادند. (الطوسی، ۱۳۶۵، ص ۲۴)

ب: امیرالمومنین علی (ع) درباره مردی که شخص آزادی را فروخته بود، حکم به قطع دست فروشنده دادند. (الحر العاملی، ج ۱۸، س ۵۱۴، به نقل از رضا رمضان نرگسی، قاچاق زنان در فقدان بایدها و نبایدها قابل دسترس در سایت www.mr.zanan.ir).

مرحوم خوانساری این قطع دست را به جهت حد سرقت نمی دانند، بلکه معتقدند که دست فروشنده به موجب فساد وی باید قطع شود. (السید خوانساری، ۱۴۰۵ هـ. ق، ص ۱۴۷)

«بنابر نقلی از امام صادق (ع) از پیامبر (ص): خداوند در روز قیامت هر گناهی را می بخشد جز نپرداختن مهر همسر، عدم پرداختن دستمزد اجیر و فروختن انسان آزاد». (الحر العاملی، ج ۱۵، ص ۲۲) به نقل از نوبهار، رحیم، قاچاق زنان برای روسپیگری از منظر آموزه‌های اسلامی با نگاه به مقررات بین المللی و حقوق ایران، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، ش ۳، پاییز ۱۳۸۵، ص ۱۹۳

در حدیث دیگری از پیامبر (ص) نقل شده است: فروشنده انسان آزاد، توبه ندارد و توبه او پذیرفته نیست مگر اینکه شخص فروخته شده را برگرداند تا توبه او قبول شود. (میرزای نوری، ۱۴۰۸ هـ. ق، ص ۳۷۸)

«در حدیث دیگری، پیامبر (ص) خود را در روز قیامت دشمن کسی می‌داند که دست به فروش انسان آزاد بزند». (میرزای نوری طبرسی، ج ۴۱، ص ۳۱، به نقل از رضا رمضان نرگسی، پیشین)

«با توجه به اینکه برده‌داری منسوخ شده است و عملاً برده‌ای در سطح دنیا وجود ندارد، لذا این احادیث، همه نوع خرید و فروش انسان، از جمله خرید و فروش زنان را شامل می شود». (رمضان نرگسی، رضا، همان)

۱-۱-۳- نظرات فقها:

«در فقه یکی از مباحث احکام بیع و مکاسب محرمه، خرید و فروش انسان آزاد می باشد که بسیاری از علمای شیعه و سنی حکم به حرمت شدید آن داده اند». (شهید اول، الدروس، ج ۳، ص ۱۷۵، تحریر الاحکام، ج ۱، صص ۱۶۴-۱۶۱ به نقل از رضا رمضان نرگسی، همان)

«این عمل در فتاوی بسیاری از علماء، از گناهان کبیره شمرده شده است». (السرحنی، ۱۴۰۶ هـ.ق، ص ۱۲۷)

«عده‌ای از فقها نیز تصریح کرده‌اند که آدم فروش از مصادیق مفسد فی الارض می‌باشد». (ر.ک به نظرات شهید اول و شهید ثانی، تحریرالروضه، ص ۴۵۱)

بنابراین خرید و فروش انسان چه زن و چه مرد از مصادیق افساد فی الارض می‌باشد. (فهرستی و سرچمی، ۱۳۸۸، ص ۲۱۳)

از مطالب ذکر شده چنین بر می‌آید که «از منظر آموزه‌های اسلامی، با ملاحظه‌ی مجموعه‌ی ادله‌ای که بر نکوهش فساد و فحشاء، حرمت قوادی، حرمت نقض اصل کرامت انسانی، و به‌طور کلی ادله‌ای که بر منع خرید و فروش انسان آزاد و در واقع بر منع کالا انگاری انسان دلالت می‌کند. (برای مطالعه بیشتر نوبهار، ۱۳۸۵، صص ۲۲۰-۱۸۷)

می‌توان معتقد شد که نقض حقوق انسانی، اخلاقی و اعتقادی قربانیان قاچاق در فرآیند این جنایت فرامرزی، با روح و مفاد اعلامیه حقوق بشر اسلامی، تصویبی در کنفرانس کشورهای اسلامی، مبنایت دارد». (بیگی، ۱۳۸۹، صص ۱۸-۱۷)

۱-۲- مبانی داخلی:

در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر مطرح شده است که : حقوق انسانی را باید با اجرای قانون حمایت کرد. ولی متأسفانه «یکی از کاستی‌های قوانین و مقررات کشور ما در زمینه قاچاق زنان، نبود قانونی است که به زنان قربانی قاچاق، به چشم بزه دیده بنگرد. در مقررات کشور ما تنها در آیین‌نامه اجرایی مراکز حمایت و باز پروری دختران و زنان در معرض آسیب اجتماعی حاد و زنان آسیب دیده اجتماعی مصوب ۱۳۷۶/۵/۱۶ سازمان بهزیستی، پدیده‌ای به نام «زنان ویژه» شناسایی شده و برای برخوردهای حمایت‌گرانه ای از آنان تلاش شده است. برابر این آیین‌نامه «زن ویژه» زنی است که از طریق ایجاد روابط جنسی نامشروع، کسب درآمد و گذران معیشت می‌کند، همچنین زنانی که به ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی پایبند نبوده و علی‌رغم مبادرت به روابط جنسی نامشروع، از این عمل، انگیزه و کسب درآمد ندارند. این‌گونه افراد پس

از تحمل مجازات قانونی، به دلیل فقدان مکان زندگی و عدم پذیرش اجتماعی، به وسیله مراجع قضایی به مراکز باز پروری معرفی می شوند و یا اینکه به صورت خود معرف برای بهره گیری از خدمات حمایتی به مراکز باز پروری مراجعه می کنند. این آیین نامه تلاش می کند با ایجاد تسهیلات و ارائه خدمات مددکاری به این زنان، زمینه اصلاح آن ها را فراهم کند، ولی نتوانسته زنان منحرفی را شناسایی کند که به دلیل شرایط خاص بتوان از مجازات آنان چشم پوشی کرد. این اندازه حمایت از تعداد زنانی که واقعاً قربانی سوء استفاده های جنسی شده اند، کافی به نظر نمی رسد». (نوبهار، ۱۳۸۵، ص ۲۱۴ و ۲۱۵)

ولی با این وجود، در برخی از قوانین و مواد متفرقه حقوق داخلی و اسناد و مقاله نامه های بین المللی ای که کشور ما به آن ملحق شده است، یکسری مبانی حمایت از زنان وجود دارد که قوانین داخلی را در ادامه همین بحث بررسی می کنیم و اسناد و مقاله نامه های بین المللی را در مباحث بعدی مورد بررسی قرار می دهیم. در اصل ۲ قانون اساسی مقدر شده است که جمهوری اسلامی نظامی است بر پایه ایمان به ... کرامت و ارزش بالای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا

در این اصل حق کرامت و ارزش والای انسانی برای افراد شناخته شده است و این در حالی است که پدیده قاچاق زنان، این حق را نقض می کند.

در ماده واحده قانون منع خرید و فروش برده در خاک ایران و آزادی برده در موقع ورود به مملکت مصوب ۱۳۰۷/۱۰/۱۸ مقرر شده است که «در مملکت ایران هیچ کس به عنوان برده شناخته نشده و هر برده به مجرد ورود به خاک یا آب های ساحلی ایران آزاد خواهد بود. هر کس انسانی را به نام برده، خرید و فروش کرده یا رفتار مالکانه دیگری نسبت به انسانی بنماید یا واسطه معامله و حمل و نقل برده بشود، محکوم به یک تا سه سال حبس تادیبی خواهد شد». این ماده واحده تنها به منع خرید و فروش برده در مملکت ایران توجه کرده است یعنی زمانی که ایران، کشور مقصد باشد ولی آیا به مسئله حمایت از قربانیان داخلی احتمالی یا افرادی که از طریق ایران قاچاق می شوند توجهی شده است؟

«ماده ۲۱ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲ با بهره‌کشی از روسپیگری دیگران و قاچاق زنان به خارج مخالف بود اما عملاً اجرا نشد. در جمهوری اسلامی ایران هم تا پیش از تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳، تنها در قانون مجازات اسلامی ماده ۱۳۵ مصوب ۱۳۶۱ و ماده ۶۳۹ مصوب ۱۳۷۵، واداشتن دیگران به فحشا منع شده است، اما قاچاق برای ک یا برداشت اعضا یا سایر مقاصد قاچاق تا سال ۱۳۸۳ پیش‌بینی نشده بود.» (جعفری، قاچاق انسان «زنان و کودکان»، در اسناد بین المللی، قابل دسترسی در سایت www.hemayataskudakan.persianblog.ir)

تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان گام موثری برای مبارزه با قاچاق انسان و به‌ویژه زنان می‌باشد. اما این قانون در مورد حمایت از بزه دیدگانی قاچاق سکوت کرده است و همچنین قانون مستقلی هم که به بحث حمایت از زنان بزه دیده قاچاق بپردازد در حقوق داخلی کشور ما وجود ندارد. به دلیل ضرورت حمایت از قربانیانی که قاچاق آن‌ها از ایران شروع می‌شود یا افرادی که از طریق ایران قاچاق می‌شوند و برای حمایت از قربانیان داخلی احتمالی، شایسته بود که قانونگذار به این موضوع نیز می‌پرداخت. برای حل این مشکل پیوستن به پروتکل پالرمو بهترین راه حل خواهد بود. (مصطفی‌السان، ۱۳۸۴، ص ۳۴۹ و ۳۵۰)

۱-۳- مبانی بین‌المللی:

«حقوق بشر تجلی بارز کرامت انسان است و تکلیف دولت‌ها به تضمین رعایت آن ناشی از شناخت همین کرامتی است که منشور ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر آن را اعلام نموده‌اند. نقش حقوق بشر در فرایند قاچاق اشخاص به معنای نادیده گرفتن حقوق بنیادین بشر افراد قاچاق شده و رفتار کالاگونه به آن‌ها به نحوی که کرامت ذاتی آن‌ها نقض شده و مورد انواع بی‌حرمتی‌ها قرار می‌گیرند و در واقع می‌توان گفت که حقوق اولیه‌ی این اشخاص از جمله حق آزادی و امنیت، حق آزادی از شکنجه، حق آموزش و اشتغال، حق بهداشت و هرچیز دیگری که لزوم یک زندگی با کرامت است سلب می‌گردد.» (بیگی، پیشین، صص ۱۳-۷)

حقوق و مبانی مربوط به برابری، امنیت، آزادی، تمامیت و شان ا براع بشر، در برخی از اسناد بین‌المللی مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون لغو تمامی اشکال تبعیض نسبت به زنان، کنوانسیون علیه شکنجه و دیگر مجازات ها و رفتارهای خشن، غیر انسانی یا تحقیرآمیز ، (اعلامیه رفع خشونت علیه زنان، ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳) اعلامیه اسلامی حقوق بشر، اعلامیه رفع خشونت علیه زنان و قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده فروشی و عملیات و ترتیباتی که مشابه بردگی است، قید شده است که در زیر به چند مورد اشاره می‌کنیم:

اولین سندی که در مورد مسئله سوء استفاده جنسی از زنان و دختران و اجیر کردن آنان به فحشا به تصویب رسید مقاله نامه ۱۸ مه ۱۹۰۴ پاریس تحت عنوان مقاله نامه بین‌المللی راجع به تامین یک حمایت موثری بر علیه معامله ی جنایتکارانه موسوم به خرید و فروش سفید پوستان بود که دولت ایران در سال ۱۹۱۰ به این مقاله نامه ملحق گردید. در این مقاله نامه دول متقاعد متعهد گردیده بودند که اقدامات لازمه برای معاوضه و مقابله با اشخاصی که زنان و دختران را اجیر کرده و برای فحشا به کشورهای دیگر می‌برند به عمل آورند و اگر مشخص شود که زنان و دختران برای خود فروشی به کشور دیگر برده شده اند، آن‌ها را به وطن اصلی خود عودت دهند». (عبادی، ۱۳۸۱، ص ۱۶۴)

ایراد این مقاله نامه این است که تنها را جع به سفید پوستان است و نگاه نژاد پرستانه دارد .» (جعفری، پیشین)

در تاریخ ۴ مه ۱۹۱۰ قرارداد دیگری به نام قرارداد بین المللی راجع به جلوگیری از خرید و فروش سفید پوستان به امضا رسید که دولت ایران در سال ۱۹۱۱ رسماً به این قرارداد پیوست در مواد ۱ و ۲ این قرارداد سوء استفاده از زنان به منظور اشاعه فحشا جرم شناخته شده و دول متقاعد متعهد گردیده بودند که مرتکب را مجازات نمایند». (عبادی، پیشین)

ایراد این مقاله نامه این است که قاچاق برای کارهای سخت و ازدواج اجباری جزء این قرارداد نبود. (جعفری، پیشین)

در تاریخ ۳۰ سپتامبر ۱۹۲۱ قرارداد بین‌المللی الغاء خرید و فروش نسوان و کودکان به تصویب رسید که دولت ایران در سال ۱۳۰۰ هجری شمسی به آن ملحق گردید. در این قرارداد قید سفید پوست از زنان حذف شد. همچنین در ماده ۳ شروع به اعمالی که در قرارداد مورخ ۱۹۱۰ قابل مجازات بودند نیز جرم محسوب شد. همچنین در این قرارداد علاوه بر نسوان، کودکان اعم از مذکر و مونث هم مشمول حمایت‌های قانونی شدند. (عبادی، پیشین)

در تاریخ ۱۱ اکتبر ۱۹۳۳ قرارداد دیگری به نام قرارداد راجع به جلوگیری از معامله نسوان کبیره به تصویب رسید که دولت ایران در تاریخ ۲۰ دی ۱۳۱۳ هجری شمسی به آن ملحق شد. ماده ۱ این مقاوله‌نامه مقرر می‌دارد: هرکس برای شهوترانی دیگری، زن و یا دختر کبیری را ولو با رضایت خودش برای فسق در مملکت دیگری اجیر و جلب و یا از راه عفت منحرف سازد ولو عملیات مختلفی که مبانی جرم محسوب می‌شود در ممالک دیگر صورت گرفته باشد باید مجازات شود، شروع به ارتکاب جرم نیز قابل مجازات می‌باشد و همین طور عملیات مقدماتی ارتکاب جرم نیز در حدود قوانین قابل مجازات است.

«در سال ۱۹۴۹ پروتکل اصلاحی توسط سازمان ملل متحد در جهت اعتبار و تکمیل چهار سند پیشین تصویب شد در این سند روسپیگری و قاچاق تعریف نشده است». (جعفری، پیشین)

در تاریخ ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر تصویب شد.

در ماده ۳ این اعلامیه، حق امنیت، آزادی و زندگی افراد تضمین شده است.

در ماده ۴ مقرر شده: احدی را نمی‌توان در بردگی و بندگی نگاه داشت و داد و ستد بردگان به هر شکل که باشد ممنوع است. که در واقع حق آزادی و حق کرامت انسانی افراد را بیان کرده است. همچنین در این اعلامیه حق آزادی از شکنجه، حق آموزش و پرورش، حق اشتغال و حق بهداشت و سایر حقوق و آزادی‌های فردی بیان شده است.

در اعلامیه جهانی حقوق بشر در اسلام نیز حق کرامت انسانی در ماده ۶، حق ضرورت تامین شخصیت اجتماعی برای زن در ماده ۷، حق امنیت در ماده ۹ و حق آزادی در ماده ۱۴ بیان شده است.

کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان که در تاریخ ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹ تصویب شد سند دیگری است که در آن هرگونه تبعیض علیه زنان را ناقص اصول برابری حقوق و احترام به شخصیت بشر دانسته است و بر برابری حقوق زن و مرد و مقام و منزلت هر فرد انسانی تاکید کرده است و مقرر کرده که افراد بشر بدون هیچگونه تمایزی، از جمله تمایزات مبتنی بر جنسیت، حق دارند از کلیه حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه بهره‌مند شوند.

در تاریخ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ اعلامیه رفع خشونت علیه زنان تصویب شد.

در این اعلامیه هرگونه خشونت جسمی، جنسی و روانی علیه زنان منع شده است چرا که خشونت علیه زنان باعث نقض حقوق فردی و آزادی‌های اساسی می‌شود. در ماده ۳ این اعلامیه مقرر شده که حقوق فردی و آزادی‌های اساسی زنان باید به طور متساوی با مردان تضمین شود این حقوق شامل: حق حیات، حق برخورداری از آزادی و امنیت شخص، حق مصون بودن از شکنجه، مجازات یا رفتارهای خشن، غیر انسانی یا تحقیرآمیز و غیره، می‌باشد. و در ماده ۴ دولت‌ها را موظف کرده که هرگونه خشونت علیه زنان را محکوم کنند.

بالاخره در سال ۲۰۰۰ کنوانسیون پالرمو تحت عنوان کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی و پروتکل الحاقی به این کنوانسیون تحت عنوان پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به ویژه زنان و کودکان به امضا رسید. که ایران هم جزء امضاء کنندگان بود ولی هنوز این سند را تصویب نکرده است.

ماده ۲۵ این کنوانسیون در خصوص مساعدت به قربانیان و حمایت از آن‌ها می‌باشد که مقرر می‌دارد:

۱. دولت‌های عضو در حدود امکانات خود، تدابیر مناسب برای کمک به قربانیان جرایم موضوع این کنوانسیون و حمایت از آن‌ها به‌ویژه در مواردی که خطر انتقام جویی یا ارباب آن‌ها وجود دارد، اتخاذ خواهند کرد.

۲. دولت‌های عضو، آیین‌نامه‌های اجرای مناسبی برای فراهم آوردن امکانات جبران خسارت قربانیان جرایم موضوع این کنوانسیون و اعاده وضعیت سابق آن‌ها تدوین خواهند نمود.

۳. دولت‌های عضو، با رعایت قوانین داخلی، امکان طرح و بررسی نظرات و نگرانی های قربانیان را در مراحل مناسب دادرسی کیفری علیه مجرمان به شیوه ای که خدشه‌ای به حق دفاع آن‌ها وارد نیاورد، فراهم خواهند کرد.

در پروتکل الحاقی مواد ۶-۸ اختصاص به مصادیق حمایت از بزه دیدگان قاچاق دارد که در مباحث بعدی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- مصادیق حمایت از زنان بزه دیده قاچاق:

۲-۱- مصادیق فقهی:

لمطالعه در مجموع مقررات اسلامی به این نتیجه می‌رسیم که قواعد و مقررات اسلامی با رویکرد حمایت‌گرانه از زنان قربانی به معنای مجموعه ای از اقدامات که سبب بازگشت آنان به زندگی شرافتمندانه شود موافق است. این اقدامات که با تکیه بر آن‌ها می‌توان و حتی باید با زنان قربانی برخوردی منعطف، رحمت آمیز و حمایت‌گرانه داشت، تا بتوانند فارغ از دغدغه های تحمل کیفر و طرد شدن، به بازگشت مجدد به جامعه فکر کنند، عبارتند از:

۲-۱-۱- لزوم پرده‌پوشی از اعمال منافعی عفت:

مطالعه در مجموع مقررات اسلامی در رابطه با ارتکاب اعمال منافعی عفت به ویژه سخت‌گیری‌هایی که برای اثبات قضایی این اعمال شده، نشان می‌دهد موضوع مطلوب در این باره، پرده - پوشی است نه کشف و اثبات آنها.

۲-۱-۲- نفی مسئولیت کیفری با توجه به عنصر اکراه و اضطرار:

عواملی مانند فقر و محرومیت های مادی و معنوی از جمله عواملی هستند که باعث شده بسیاری از قربانیان قاچاق به روسپیگری یا سایر اعمال منافعی عفت روی آورند. برابر موازین فقهی با وجود اکراه و اضطرار، حدود و دیگر مجازات‌ها قابل اجرا نیست.

۲-۱-۳- جواز عفو زن قربانی:

عدم مجازات زنی که قربانی قاچاق شده، به انگیزه تشویق وی به ترک فحشا آنقدر اهمیت دارد که بتواند مانع اجرای محکومیت و مجازات وی شود (نوبهار، ۱۳۸۴، صص ۲۰۴ تا ۲۰۷)

۲-۲- مصادیق داخلی:

همانطور که در مباحث قبلی گفته شد در حقوق داخلی ایران قانون خاصی در زمینه حمایت از زنان بزه دیده قاچاق وجود ندارد و قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۸۳ هم در این زمینه ساکت است. ولی در مقررات عام بعضی از قوانین داخلی جهت حمایت از بزه دیدگان جرایم، موادی وجود دارد که می‌توان در خصوص وضعیت بزه دیدگان قاچاق انسان نیز آن‌ها را جاری دانست.

- این اقدامات حمایتی را می‌توان به اقدامات حمایتی حقوقی - قضایی و اقدامات حمایتی فرا حقوقی تقسیم کرد.

۲-۲-۱- اقدامات حمایتی حقوق - قضایی:

۲-۲-۱-۱- اقدامات حمایتی حقوقی:

براساس اصل ۳۵ قانون اساسی دولت باید امکان برخورداری افراد بی بضاعت از وکیل را برای آنان فراهم آورد. همچنین براساس ماده ۳۲ قانون اصلاح پاره ای از قوانین دادگستری مصوب ۵۶ و آئین نامه اجرایی آن، اقامه بسیاری از دعاوی حقوقی و نیز شکایت از آراء و دفاع از آن ها بایستی با دخالت وکیل دادگستری یا مشاور حقوقی به عمل آید. (ماده ۱) و چنانچه خواهان فاقد بضاعت مالی باشد، کانون وکلای دادگستری و مرک ز امور مشاوران حقوقی قوه قضائیه مکلف به تامین وکیل معاضدتی برای وی می باشند. (ذاقلی، ۱۳۸۹، ص ۲۱۰)

۲-۲-۱-۲- اقدامات حمایتی قضایی:

در تبصره ماده ۴۳ ق.آ.د.ک مقرر شده که: تحقیق در جرایم منافی عفت ممنوع است مگر در مواردی که جرم مشهود باشد و یا دارای شاکی خصوصی بوده که در مورد اخیر توسط قاضی دادگاه انجام می شود.

از دیگر اقدامات حمایتی قضایی موادی از قانون مجازات اسلامی است که در صورت وجود عنصر اکراه و اضطرار، مسئولیت کیفری افراد را نفی می کند. چرا که ممکن است قربانیان قاچاق به دلیل وجود عواملی مانند فقر و بیکاری و محرومیت های مادی و معنوی به این گونه اعمال منافی عفت روی آورند. بنابراین رفع این محرومیت ها و عدم مجازات قربانیان، در جلوگیری از تکرار بزه دیدگی مؤثرتر می باشد.

۲-۲-۲- اقدامات حمایتی فرا حقوقی:

۲-۲-۲-۱- حمایت‌های امنیتی:

براساس ماده ۱۸۸ ق.آ.د.ک در صورت تشخیص دادگاه، رسیدگی به اعمال منافعی عفت و جرایمی که خلاف اخلاق حسنه است . غیر علنی و محرمانه می باشد. هدف از این امر، حفظ حریم خصوصی و محرمانه نگاه داشتن هویت قربانی می‌باشد.

۲-۲-۲-۲- اقدامات حمایتی در زمینه زبان و ترجمه:

در مقررات عام ق.آ.د.ک قانونگذار مقرر می‌دارد، در صورتی که شاکی و مدعی خصوصی یا متهم و یا شهود فارسی ندانند، دادگاه دو نفر را برای ترجمه تعیین می‌کند. (ماده ۲۰۲ ق.آ.د.ک) صرف‌نظر از سخت گیری‌های قانونگذار در این ماده که برای رعایت حقوق افرادی که زبان فارسی نمی‌دانند، مفید به نظر می‌رسد. همچنین پیش‌بینی امکان رد مترجم از سوی متهم و مدعی خصوصی در ماده ۲۰۳ همان قانون که قابل توجه و اهمیت می باشد، ولی این مقررات برای حمایت از بزه دیدگان قاجاق انسان کافی نیست زیرا مشکل ترجمه فقط به موضوعات مربوط به فرایند کیفری در دادگاه محدود نمی‌شود بلکه مهمتر از آن نیاز این افراد قبل از مراجعه به دادگاه جهت اطلاع یافتن از حقوق قانونی خود و یافتن موقعیت حقوقی خود در مراحل قبل از درگیر شدن در فرآیند کیفری و همچنین مرحله تعقیب متهمان یا تعقیب خود آن‌ها به عنوان متهم در مراجع پلیسی است. (ذاقلی، ۱۳۸۹، ص ۲۱۶)

۲-۲-۲-۳- حمایت‌های مالی:

ماده ۹ و ۱۲ ق.آ.د.ک در خصوص مطالبه ضرر و زلف و ماده ۹ ق. مجازات اسلامی در زمینه الزام بزهکار به پرداخت خسارات وارده بر بزه دیده و استرداد اموال است که می‌توان در خصوص وضعیت بزه دیدگان قاجاق نیز جاری دانست و همچنین ماده ۱۹۲ ق.آ.د.ک حق مطالبه ضرر و زیان مالی از سوی بزه دیده را به رسمیت شناخته است. (ذاقلی، ۱۳۸۹، ص ۲۱۳)

۲-۳- مصادیق بین‌المللی:

«به‌خاطر موقعیت ضعیف و آسیب‌پذیری بزه‌دیدگان، در پروتکل الحاقی به کنوانسیون پالمو، اقدامات حمایتی مختلفی برای صیانت از آنان پیش‌بینی شده است. قصد تدوین کنندگان پروتکل از پیش‌بینی اقدامات حمایتی این بوده که دولت‌های مبدأ و مقصد هر دو به اقدامات حمایتی مزبور ملتزم گردند». (سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۱۷۱)

ماده‌های ۶ تا ۸ پروتکل الحاقی به پالمو اختصاص به حمایت از قربانیان قاچاق انسان دارد. این اقدامات حمایتی را می‌توان به اقدامات حمایتی حقوقی - قضایی و اقدامات حمایتی فرا حقوقی دسته‌بندی کرد.

۲-۳-۱- اقدامات حمایتی حقوقی - قضایی:

۲-۳-۱-۱- اقدامات حمایتی حقوقی:

«در این خصوص دولت‌های متعهد تضمین خواهند کرد که حسب قوانین داخلی و سیستم اداری خود، برای بزه‌دیدگان قاچاق‌اشخاص، اطلاعات مربوط به دادگاه ذی صلاح و فرایند اداری برای احقاق حق، تدارک دیده شده است. (پاراگراف الف از بند ۲ ماده ۶) همچنین با توجه به اینکه غالب اشخاص بزه‌دیده اطلاعات حقوقی کافی و امکانات لازم برای دفاع از حقوق خود ندارند، لذا معاضدات حقوقی و دادن اطلاعات لازم به آنان در خصوص حقوق قانونی خود به‌زبانی که برای آنان قابل فهم باشد، پیش‌بینی شده باشد. (پاراگراف ب بند ۳ ماده ۶) (سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۱۷۲)

۲-۳-۱-۲- اقدامات حمایتی قضایی:

«در این خصوص پروتکل، هریک از دولت‌ها را به تضمین کمک به بزه‌دیدگان نسبت به ابراز نظرها و دغدغه‌هایشان و توجه به آن‌ها در مرحله‌های دادرسی کیفری علیه مجرمان به گونه‌ای که به حقوق دفاعی آن‌ها لطمه وارد نشود الزام می‌کند». «پاراگراف ب بند ۲ ماده ۶) (ذاقلی، ۱۳۸۹، ص ۲۰۶)

همچنین در بند ۳ ماده ۴ کنوانسیون منطقه‌ای سارس نیز پیش بینی شده است بزه دیدگان قاچاق باید از حمایت قضایی کافی بهره مند شوند و در هر صورت باید برای ایشان وکیل تعیین گردد. (السان، پیشین، ص ۳۵۴)

۲-۳-۲- اقدامات حمایتی فرا حقوقی:

۲-۳-۲-۱- حمایت‌های پزشکی، روانی و مالی

از آنجا که جنایت قاچاق زنان به آسیب بدنی و روانی بزه دیده می انجامد و همچنان که ممکن است در پی آسیب‌های بدنی یا روانی وارده به بزه دیده، قربانی نیاز به کمک‌های مالی پیدا کند «رایجیان اصلی، ۱۳۸۶، ص ۱۳۳» لذا در این خصوص در پاراگراف ج بند ۳ ماده ۶ پروتکل لزوم ارائه کمک‌های پزشکی، روانی و مالی به آنان از جانب دولت های متعاهد پیش بینی شده است. «سلیمی، پیشین» همچنین بند ۶ ماده ۶ پروتکل از دولت‌های عضو می‌خواهد در نظام حقوقی داخلی خود تدابیری را اتخاذ کنند که بزه دیدگان جرم قاچاق انسان امکان دریافت غرامت برای خسارت وارد شده را داشته باشند. «ذاقلی، ۱۳۸۹، ص ۲۱۲»

۲-۳-۲-۲- حمایت‌های اجتماعی

از آنجا که اغلب افراد قاچاق شده در موقعیت اجتماعی ضعیفی قرار دارند «سلیمی، پیشین» بنابراین برای بازگشت مجدد آن ها به جامعه و جلوگیری از تکرار بزه دیدگی آنان، در پروتکل یکسری حمایت‌های اجتماعی از بزه دیدگان صورت گرفته است که شامل تهیه مسکن مناسب ایجاد فرصت‌های اشتغال و تحصیل و آموزش می باشد. در این خصوص پروتکل مقرر کرده که دولت‌های عضو می‌توانند بر حسب اقتضا از همکاری سازمان‌های غیر دولتی و دیگر سازمان‌های ذیربط و سایر عناصر جامعه مدنی بهره‌مند شوند، «بند ۳ ماده ۶»

۲-۳-۲-۳- حمایت‌های امنیتی

بند ۱ ماده ۶ پروتکل، دولت‌های عضو را متعهد کرده که در موارد مقتضی و تا حدی که بر طبق قوانین داخلی آن ها امکان پذیر است، حریم خصوصی و هویت قربانیان قاچاق انسان از جمله محرمانه نگاه داشتن جریان رسیدگی های قانونی مربوط به این گونه قاچاق را محفوظ بدارند .

چرا که اگر این گونه حمایت‌ها صورت نگیرد، یا بزه دیدگان هرگز جرأت شکایت و اعلام جرم پیدا نمی‌کنند و یا اینکه ممکن است با اعلام جرم و شکایت از قاچاقچیان، آنها در صدد انتقام - جویی از بزه‌دیدگان برآیند.

۲-۳-۴- کمک به قربانیان قاچاق برای بازگشت به وطن خود

با توجه به اینکه قربانیان قاچاق یا در اثر تهدید و اجبار و یا در اثر فریب در طعمه قاچاقچیان گرفتار شده‌اند و سپس به کشور مقصد و ملاحظه وضعیت خویش از حضور در کشور مقصد ناراضی و آزرده هستند و ادامه حضور بزه‌دیدگان در کشور مقصد صرف نظر از آثار و عواقب آن برای کشور اخیر، زیان‌های غیر قابل جبرانی را به خود این اشخاص قربانی وارد می‌کند. بنابراین بهترین راه مقابله با این امر و به حداقل رساندن جنایت ارتكابی، برگرداندن بزه‌دیدگان به کشور مبدأ خود می‌باشد «سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۱۷۴». به این منظور در ماده ۸ پروتکل مقرر شده است که:

دولت عضوی که یک فرد قربانی قاچاق انسان تبعه آن است یا در زمان ورود به قلمرو دولت عضو پذیرنده، در آن کشور حق اقامت دائم داشته است باید بدون تأخیر غیر منطقی، بازگشت آن فرد را ضمن توجه لازم به امنیت وی، تسهیل و قبول نماید

در بند ۲ این ماده مقرر شده است که در مواردی که یک دولت عضو، فرد قربانی قاچاق انسان را به دولت متبوع آن فرد یا دولت عضوی که آن فرد در زمان ورود به قلمرو دولت عضو پذیرنده، در آنجا حق اقامت دائم داشته است باز می‌گرداند، چنین بازگشتی باید با در نظر گرفتن امنیت آن فرد و لحاظ نمودن رسیدگی‌های قانونی مربوط به این واقعیت که فرد مذکور، قربانی قاچاق است، صورت گرفته و ترجیحاً داوطلبانه باشد.

در بند ۳ این ماده نیز مقرر شده است که بر حسب درخواست یک دولت عضو پذیرنده، دولت طرف درخواست باید بدون تأخیر غیر منطقی مشخص نماید که آیا فرد قربانی قاچاق انسان، تبعه آن دولت است یا خیر یا در زمان ورود به قلمرو دولت عضو پذیرنده، در کشور طرف درخواست حق اقامت دائم داشته است یا خیر؟

و نهایتاً در بند ۴ این ماده مقرر شده است که به منظور تسهیل بازگشت یک فرد قربانی قاچاق انسان که فاقد مدارک لازم است، دولت عضوی که آن فرد از اتباع آن است یا در زمان ورود به قلمرو دولت عضو پذیرنده، در قلمرو دولت عضو یادشده حق اقامت دائم داشته است باید بنا به درخواست دولت عضو پذیرنده با صدور مدارک سفر طی هرگونه اجازه لازم دیگر موافقت نماید تا فرد مورد نظر بتواند مسافرت کرده و مجدداً به قلمرو آن دولت عضو وارد شود

۲-۳-۵- حمایت از قربانیان قاچاق در صورت پناهنده شدن

کنوانسیون ۱۹۵۱ راجع به وضعیت پناهندگان و پروتکل الحاقی ۱۹۶۷ طبق ماده یک این کنوانسیون، اصطلاح پناهنده به کسی اطلاق می شود که به علت ترس موجه از این که به علل مربوط به نژاد یا مذهب یا ملیت یا عضویت در بعضی گرو ه های اجتماعی یا داشتن عقاید سیاسی، تحت شکنجه قرار گیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به سر می برد و نمی تواند و یا علت ترس مذکور نمی خواهد خود را تحت حمایت آن کشور قرار دهد و همانطور که ملاحظه می شود در این ماده «جنسیت» به عنوان یکی از زمینه های ادعای ترس از تعقیب، در نظر گرفته نشده است. در حالی که طبق نظر کمیسار یای عالی پناهندگان، زمانی که زنان بر پایه هراسی موجه از ایذا، از جمله خشونت جنسی و دیگر صور ایذا که مرتبط با جنسیت است. راگزیر از گریز شوند و به کشو رهایی که شرایط زندگی بهتری دارند، پناه ببرند، کلیه مقررات این کنوانسیون به آن ها نیز تعمیم داده خواهد شد. (احمد رضا توحیدی، عملکرد سازمان ملل متحد در قلمرو حقوق زنان، خرداد ۱۳۸۲، قابل دسترس در سایت

www.hawzah.net

نتیجه گیری

زنانی که در دام قاچاق گرفتار می‌شوند اولین چیزی که از دست می‌دهند شخصیت، منزلت و کرامت انسانی است. چرا که در قاچاق زنان، زنان مانند کالا خرید و فروش می‌شوند و از خود اختیار و استقلالی ندارند و مورد انواع بهره‌کشی‌های مختلف جنسی مانند روابط غیر طبیعی، همجنس بازی، سوء استفاده جهت تبلیغات در صنعت سکس و ساخت فیلم‌های سکسی که نوعی توهین به بشریت است قرار می‌گیرند و همچنین برداشتن اندام، سردرگمی و فلاکت در کشور دیگر و آینده‌ای مبهم، ابتلا به بیماری‌های مختلف جنسی، فروپاشی نهاد خانواده تأثیر منفی در نسل‌های آینده و خدشه دار نمودن حیثیت ملی و اسلامی نظام از دیگر پیامدهای قاچاق زنان می‌باشد که باعث آسیب‌های جسمی، روانی و اجتماعی این افراد بزه دیده می‌شود بنابراین شایسته است که با این افراد برخوردی منعطف، رحمت‌آمیز و حمایت‌گرانه داشت تا بتوانند فارغ از دغدغه‌های تحمل کیفر و طرد شدن به بازگشت مجدد به جامعه اسلامی فکر نمایند. مسئله حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق انسان در اسناد و مقاوله نامه‌های بین‌المللی و همچنین در آموزه‌های اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. در ایران قانون خاصی در این زمینه وجود ندارد ولی مقررات عام قوانین داخلی کشور را می‌توان بر وضعیت بزه‌دیدگان قاچاق، اعمال کرد. ولی این اندازه حمایت از قربانیان قاچاق کافی به نظر نمی‌رسد و خلأ قانون در این زمینه احساس می‌شود بنابراین پیشنهادی که می‌توان داد:

- ۱- تصویب قانون خاص در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان یا پیوستن به پروتکل پالرمو
- ۲- بازنگری و اصلاح قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ و اختصاص دادن موادی از این قانون در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان

منابع و مآخذ

اول - منابع فارسی

الف - کتاب‌ها

- ۱- ذاقلی، عباس: قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین المللی، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۹
- ۲- سلیمی، صادق: جانیات سازمان یافته فراملی، چاپ اول، انتشارات تهران صدا، تهران، ۱۳۸۲
- ۳- عبادی، شیرین: حقوق زن در قوانین جمهوری اسلامی ایران، گنج دانش، تهران، ۱۳۸۱
- ۴- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- ۵- قانون آئین دادرسی کیفری دادگاه‌های عمومی و انقلاب
- ۶- قانون مجازات اسلامی

ب - مقاله‌ها

- ۷- السان، مصطفی: قاچاق زنان و کودکان برای بهره‌کشی جنسی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، س ۴، ش ۱۶، ۱۳۸۴
- ۸- بیگی، جمال: جرم انگاری قاچاق اشخاص در پرتو دکترین حقوق بشر بزه دیده مدار و آموزه‌های فقهی، فصلنامه علمی- پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد بناب، ش ۶، زمستان ۱۳۸۹
- ۹- رایجیان اصلی، مهرداد: بزه‌دیدگان حقوق و حمایت‌های بایسته، پژوهش حقوق و سیاست، دانشگاه شهید بهشتی، پاییز و زمستان ۱۳۸۵
- ۱۰- سرچمی، زیبا و فهرستی، زهرا: قاچاق انسان و بررسی آن از دیدگاه فقهی، فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، س ۶، ش ۲۲، زمستان ۱۳۸۸
- ۱۱- کولائی، الهه: عوامل و انگیزه‌های قاچاق انسان (با تأکید بر آسیای مرکزی)، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۷، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۶

۱۲- نوبهار، رحیم: قاچاق زنان برای روسپیگری از منظر آموزه‌های اسلامی با نگاه به مقررات بین‌المللی و حقوق ایران، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، ش ۳، س ۱۳۸۵

ج- سایت‌ها

۱۳- توحیدی، احمدرضا: عملکرد سازمان ملل متحد در قلمرو حقوق زنان، خرداد ۱۳۸۲، قابل دسترس در سایت www.hawzah.net

۱۴- جعفری، غلامرضا: قاچاق انسان (زنان و کودکان) در اسناد بین‌المللی، قابل دسترس در سایت www.hemayataskudakan.persianblog.ir

۱۵- رمضان نرگسی، رضا: قاچاق زنان در فقدان باید‌ها و نبایدها، قابل دسترس در سایت www.mr-zanan.ir

دوم: منابع عربی

الف- کتاب‌ها

۱۶- قرآن کریم

۱۷- الخوانساری، السیداحمد: جامع المدارک، ج ۷، طهران، مکتبه الصدون، الطبعة الثانی، ۱۴۰۵ هـ - ق

۱۸- السرخسی، الشمس الدین: المبسوط، ج ۸، دارالمعروفه، بیروت، ۱۴۰۶ هـ.ق

۱۹- الطوسی، محمد بن حسن: تهذیب الاحکام، ج ۱۰، درالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵

۲۰- میرزای نوری طبرسی: مستدرک الوسائل، ج ۱۳، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، چاپ دوم، ۱۴۰۸ هـ.ق

سوم: اسناد بین‌المللی

۲۱- کنوانسیون ملل متحد مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی (کنوانسیون پالمو)، س ۲۰۰۰

۲۲- پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به ویژه زنان و کودکان، الحاقی به کنوانسیون پالمو ۲۰۰۰

۲۳- اعلامیه رفع خشونت علیه زنان، ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳